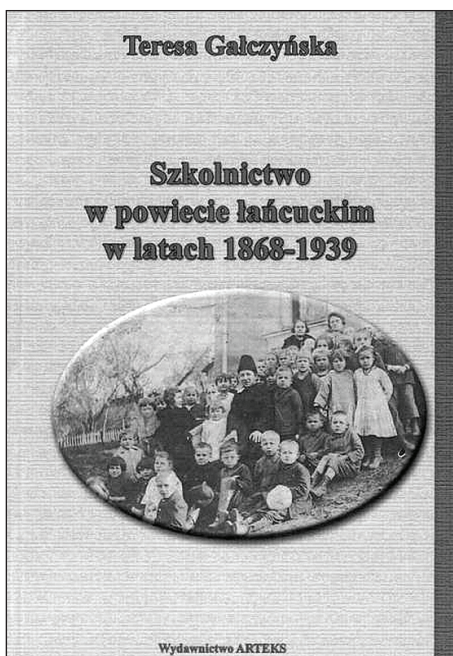

RECENZJE

Teresa Galczyńska, *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868–1939*, Wydawnictwo Arteks, Rzeszów 2016, ss. 432

Szkolnictwo galicyjskie, zwłaszcza okresu autonomii, to temat stawiający wciąż przed badaczami ciągle nowe wyzwania. Jakkolwiek w ciągu ostatnich dwudziestu lat ukazało się szereg opracowań, będących zwykle zbiorem materiałów pokonferencyjnych, a także opublikowano liczne artykuły stanowiące przyczynki do tematu, to problematyka edukacji, szkolnictwa oraz działalności nauczycieli jest wciąż na nowo podejmowana przez naukowców penetrujących materiały źródłowe dotyczące Galicji. Wydaje się, że prace z serii „Galicja i jej dziedzictwo” dostarczają najwięcej informacji o stanie oświaty galicyjskiej. Warto tu z pewnością przytoczyć takie opracowania jak: *Nauka i oświata* pod red. Andrzeja Meissnera i Jerzego Wyrozumskiego,

Rzeszów 1995; *Myśl edukacyjna w Galicji* pod red. Czesława Majorka i Andrzeja Meissnera, Rzeszów 1996; *Szkolnictwo i oświata w Galicji 1772–1918* pod red. Juliana Dybca, Jerzego Krawczyka, Andrzeja Meissnera, Kazimierza Szymda, Rzeszów 2015. Na uwagę zasługują opracowania dotyczące galicyjskich pedagogów: *Nauczyciele galicyjscy* pod red. Andrzeja Meissnera, Rzeszów 1996; *Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii* pod red. Czesława Majorka i Jerzego Potocznoego, Rzeszów 1997; *Leksykon kadry kierowniczej gimnazjów galicyjskich w okresie autonomii* autorstwa Tadeusza Ochenduski, Rzeszów 2015. Ponadto literaturę przedmiotu uzupełniają monografie dotyczące poszczególnych miejscowości, położonych dawniej w przestrzeni Galicji, które rzucają światło także na szkolnictwo wszystkich szczebli oraz różne instytucje oświatowe.

Praca *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868–1939* autorstwa Teresy Gałczyńskiej wpisuje się doskonale w krąg zagadnień dotyczących szkolnictwa galicyjskiego. Pisząc o edukacji na terenie powiatu łańcuckiego, autorka przyjęła sobie za cel ukazanie losów szkolnictwa w regionie, który w wyniku kolejnych podziałów administracyjnych zmieniał nie tylko powierzchnię, ale też województwa. Przyjęte przez autorkę ramy czasowe to lata 1868–1939, a zatem początek autonomii i rozpoczęcie działalności Rady Szkolnej Krajowej, natomiast datę końcową wyznacza wybuch drugiej wojny światowej.

Podstawę źródłową pracy stanowią liczne archiwalia. Autorka wykorzystała materiały archiwalne zebrane m.in. w archiwach szkolnych: katalogi lekcyjne, kroniki szkolne, księgi protokołów posiedzeń rady pedagogicznej, księgi powiizytacyjne, księgi uchwał, księgi zarządzeń kierowników szkół, rękopisy. Liczne dokumenty pozyskano z Archiwum Państwowego w Rzeszowie znajdujące się w aktach poszczególnych gmin i miast, Inspektoratów Szkolnych, z Archiwum Zakładowego Kuratora Oświaty w Rzeszowie z siedzibą w Tarnobrzegu, z Archiwum Materiałów Terenowych, z Archiwum Biblioteki Publicznej w Kańczudze czy Łańcucie. Autorka korzystała z licznych źródeł drukowanych w postaci m.in. Dzienników Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerii, Dzienników Urzędowych Ministerstwa Sprawiedliwości, Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie, Kronik Rady Szkolnej Krajowej, Sprawozdań szkolnych, Planów nauki dla szkół galicyjskich, szematyzmów, sprawozdań poszczególnych instytucji. Bogata baza źródłowa została uzupełniona wnikliwą analizą artykułów prasowych (39 czasopism) i opracowań (106 pozycji).

Publikację rozpoczyna spis treści, w którym znalazły się: wykaz używanych skrótów, przedmowa i wstęp. Część zasadnicza została podzielona na dwanaście rozdziałów, z których każdy dzieli się na kilka podrozdziałów. Wyjątek stanowi rozdział siódmy podzielony na jedenaście podrozdziałów. Tekst zakończony jest podsumowaniem (zakończenie) oraz streszczeniami w językach angielskim i niemieckim. Książkę uzupełnia bibliografia. W pracy znajduje się ponadto spis tabel, indeks osobowy, indeks szkół oraz aneks składający się z czterech załączników. Na ostatnich szesnastu stronach książki zamieszczono dwadzieścia jeden czarno-białych fotografii. Książka została zaopatrzona przez autorkę w liczne tabele (50), które stanowią cenne uzupełnienie treści.

Omawianie dziejów szkolnictwa na terenie powiatu łańcuckiego rozpoczyna krótka charakterystyka podstaw organizacyjno-prawnych całego szkolnictwa w okresie autonomii Galicji oraz w okresie międzywojennym (rozdział I). Po niej autorka przedstawiła organizację władz szkolnych poczynając od 1870 a kończąc na 1938 r. (rozdział II). W kolejnym III rozdziale opisane zostały szkoły ludowe i powszechne, zakładane na terenie powiatu, programy nauczania, podręczniki, poszczególne przedmioty (np. nauka zręczności s. 90). Omówiona została także

działalność wychowawcza i opiekuńcza szkół, obchody rocznicowe, wydarzenia patriotyczne, w których uczestniczyła młodzież szkolna, wspomniano o działalności poszczególnych organizacji: PCK, harcerstwa, Ligi Obrony Powietrznej Polski, Ligi Polskiej i Kolonialnej itp. (s. 111–112). Dzięki opisowi szkół zawartemu w rozdziale IV możemy poznać podstawy materialne ich działania, a zatem finansowanie obiektów, stan techniczny szkół, ich wyposażenie, dostępne pomoce naukowe, zasoby bibliotek przeznaczonych zarówno dla młodzieży, jak i dla nauczycieli. Autorka pracy zwraca także uwagę na ogrody szkolne, które niejednokrotnie służyły nauczycielom jako pomoc w procesie edukacji szkolnej. Ogród szkolny pomagał w przekazywaniu wiedzy z zakresu przyrody, ogrodnictwa sadownictwa, czy warzywnictwa.

Na terenie powiatu łańcuckiego istniały ponadto szkoły prywatne klasztorne i wyznaniowe. Szkoły te przedstawia autorka w rozdziale V, złożonym z pięciu podrozdziałów. Poznajemy historię i działalność prywatnej szkoły klasztornej w Łąncucie oraz łańcuckie Prywatne Żeńskie Seminarium Nauczycielskie (obie szkoły prowadzone były przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza, tzw. ss. boromeuszki), ponadto cztery prywatne szkoły wyznaniowe w koloniach niemieckich – Königsbergu, Baranówce, Dornbachu i Gillershofie, znajdujących się we wsiach położonych w dobrach leżajskich: (kolonia Gillershof w Giedlarowej, kolonia Hirschbach-Baranówka w Jelnej, kolonia Dornbach w Tarnawcu, kolonia Königsberg w Woli Zarczyckiej. Rozdział zamyka krótka charakterystyka religijnego szkolnictwa żydowskiego (s. 146–148). W omawianym regionie funkcjonowały także szkoły z językiem wykładowym ruskim. Były to szkoły w Dębnie, Kuryłówce, Ożannie i Rzuchowie. Tym placówkom edukacyjnym poświęcony jest rozdział VI. Najbardziej rozbudowany w książce rozdział VII obejmuje treścią wszystkie szkoły zawodowe działające na terenie powiatu łańcuckiego. Uzupełnieniem systemu edukacyjnego powiatu łańcuckiego były szkoły średnie, których charakterystyka zawarta jest w rozdziale VIII. Autorka przedstawia działalność Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Łąncucie oraz Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Leżajsku. Rozdział IX przybliży czytelnikowi aktywność różnych organizacji wspomagających pracę szkół. Omówione zostały działania rad szkolnych w następujących miejscowych: Kańczudze, Brzozie Królewskiej, Giedlarowej, Strażowie, Białostrzegach i Łąncucie. W drugiej części tego rozdziału znajdujemy informacje o działalności Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej, Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, oddziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Ligi Pomocy Przemysłowej i Towarzystwa św. Wincentego à Paulo. Opis szkolnictwa nie byłby pełny bez charakterystyki grona pedagogicznego. Dokładną analizę społeczności nauczycielskiej poznajemy w rozdziale X. Czytelnik znajdzie tu informacje na temat wynagrodzenia, awansów zawodowych, zdobywania

potrzebnych kwalifikacji oraz warunków bytowych pedagogów. Szczegółowo omówiona została funkcja kierownika szkoły. Trzeci podrozdział poświęcono konferencjom rejonowym, okręgowym i krajowym, w których byli obowiązani uczestniczyć nauczyciele. Natomiast w kolejnych dwóch podrozdziałach opisano aktywność pozaszkolną nauczycieli i ich udział w związku zawodowym. Po charakterystyce społeczności nauczycielskiej autorka przybliży czytelnikowi społeczność uczniowską. W kolejnych pięciu podrozdziałach poznajemy frekwencję uczniów, ich pochodzenie oraz wyznanie. Opisano także zasady klasyfikacji i promocji do następnej klasy. Autorka porusza kwestię dostępności szkół dla dzieci, omawia też zasadę obwodów szkolnych. Charakterystykę społeczności uczniowskiej zamyka refleksja o warunkach bytowych, higienie oraz podstawowej opiece zdrowotnej. Ostatni XII rozdział jest doskonałym uzupełnieniem obrazu szkolnictwa na terenie powiatu łąncuckiego, gdyż autorka dokonała w nim charakterystyki oświaty pozaszkolnej, przedstawiając działalność wszystkich instytucji wspierających szkoły na każdym szczeblu edukacji. Towarzystwo Pedagogiczne, Towarzystwo Oświaty Ludowej, Towarzystwo Szkoły Ludowej, Stowarzyszenie Oświaty „Mrówka”, „Koło Albigowiaków”, Początkowa Szkoła Żołnierska oraz kursy dokształcające dla podoficerów zawodowych 10 Pułku Strzelców Konnych w Łąncucie to najważniejsze organizacje i instytucje, bez których obraz szkolnictwa nie byłby pełny.

Zamieszczone w książce tabele uzupełniają informacje m.in. dotyczące frekwencji uczniów w wybranych szkołach, wyników klasyfikacji, zawierają zestawienia dotyczące bazy materialnej, tygodniowe plany godzin, preliminarze, dane dotyczące wyznania, odległości szkół od miejsca zamieszkania itp. Aneks składający się z czterech załączników zawiera spis członków łąncuckiego oddziału Towarzystwa Pedagogicznego z 1892 r., spis nauczycieli powszechnych szkół publicznych w powiecie łąncuckim na dzień 1 czerwca 1924 r., dane liczbowe dzieci uczęszczających do szkół wiejskich (wg wyznania) w roku szkolnym 1932/1933. W ostatnim załączniku umieszczono krótkie notki biograficzne wybranych pedagogów. Załączone na końcu książki fotografie przedstawiają m.in. świadectwa szkolne, pieczęcie, dzieci i młodzież z poszczególnych szkół oraz budynki szkolne.

Książka Teresy Gałczyńskiej *Szkolnictwo w powiecie łąncuckim w latach 1868–1939* może z powodzeniem zyskać miano pierwszej monografii komplementarnie traktującej o szkolnictwie na terenie powiatu łąncuckiego. Bogaty materiał źródłowy pozwolił autorce na przygotowanie wnikliwej syntezy dotyczącej edukacji szkolnej każdego szczebla, nie tylko w okresie autonomii, ale wykraczając daleko poza jej ramy. Autorka, podejmując trud omówienia szkolnictwa na tak rozległym terenie, ukazała równocześnie jego specyfikę, przede

wszystkim jego wielokulturowość. Książka T. Gałczyńskiej wnosi nowe spojrzenie na wiele problemów, które do tej pory pozostawały poza zasięgiem osób zajmujących się historią i kulturą tego regionu. Z drugiej strony pokazuje, jak wiele pozostało jeszcze do odkrycia w odtwarzaniu dziejów dawnej Galicji. Niewątpliwie wielka wartość poznawcza, warstwa narracyjna i językowa sprawia, że po książkę tę sięgną zarówno miłośnicy omawianego regionu jak i badacze dziejów Galicji.

Jolanta Wąsacz-Krztoń

*Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Muzyki,
Zakład Metodyki Nauczania Muzyki, email: jolawk@wp.pl*